

УДК: 378.05 + 378.12 + 379

Алла Семенова

доктор педагогічних наук, професор кафедри політології
Одеського національного політехнічного університету
E-mail: semenova.alla.vasilivna@gmail.com

РОЗВИТОК ЦІННІСНОГО ДОСВІДУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ І.А. ЗЯЗЮНА У ВИМІРАХ ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

***Анотація:** В статті досліджується сутність розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності І.А. Зязюна у вимірах теорії поколінь. З'ясовано, що сутність цього розвитку відповідає природі "живої організації", яка віддзеркалюється та розвивається у логіці динамічних і хаотичних процесів у сучасному суспільстві. Розвиток ціннісного досвіду педагогічної майстерності проходить етап серйозних поколінських трансформацій в умовах непередбачуваного, багатозначного сучасного освітнього простору. Тенденції розвитку ціннісного досвіду ґрунтуються на етичних, естетичних переконаннях, загальнолюдських цінностях, вірі та відстоюванні ідеалів Істини, Добра і Краси освітянської спільноти.*

***Ключові слова:** І.А. Зязюн, педагогічна майстерність, ціннісний досвід, теорія поколінь, саморозвиток, покоління, цінності.*

Alla Semenova

Doctor of science in Pedagogy, professor of the department of political science
Odessa National Polytechnic University
E-mail: semenova.alla.vasilivna@gmail.com

DEVELOPMENT OF THE VALUABLE EXPERIENCE OF PEDAGOGICAL MASTERY I.A. ZYAZYUNA IN MEASUREMENT OF THEORY OF GENERATIONS

***Abstract:** In the article explores the essence of the development of the value experience of the pedagogical mastery of I.A. Zyayun in the measurements of the theory of generations. It is clarified that the essence of this development corresponds to the nature of the "living organization", which is reflected and developed in the logic of dynamic and chaotic processes in modern society. The development of the value experience of pedagogical mastery passes the stage of serious generation transformations in the conditions of an unpredictable, multivalued modern educational space. Trends in the development of value experience are based on ethical, aesthetic views, universal values, faith and upholding the ideals of Truth, Goodness and Beauty by the educational community.*

***Keywords:** I.A. Zayun, pedagogical mastery, value experience, the theory of generations, self-development, generation, values.*

© Алла Семенова, 2017

Алла Семенова

**РАЗВИТИЕ ЦЕННОСТНОГО ОПЫТА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА
И.А. ЗЯЗЮНА В ИЗМЕРЕНИИ ТЕОРИИ ПОКОЛЕНИЙ**

Аннотация: В статье исследуется сущность развития ценностного опыта педагогического мастерства И.А. Зязюна в измерениях теории поколений. Выяснено, что сущность этого развития соответствует природе “живой организации”, которая отражается и развивается в логике динамических и хаотических процессов в современном обществе. Развитие ценностного опыта педагогического мастерства проходит этап серьезных поколенческих трансформаций в условиях непредсказуемого, многозначного современного образовательного пространства. Тенденции развития ценностного опыта основываются на этических, эстетических воззрениях, общечеловеческих ценностях, вере и отстаивании идеалов Истины, Добра и Красоты образовательным сообществом.

Ключевые слова: И.А. Зязюн, педагогическое мастерство, ценностный опыт, теория поколений, саморазвитие, поколение, ценности.

Alla Semenova

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Development of the valuable experience of pedagogical mastery I.A. Zyazyuna in measurement of theory of generations”

Problem solving in general and its connection with important scientific or practical tasks. Modern pedagogy of the 21st century can not be imagined without such definitions as: "Philosophy of Education", "Pedagogical Excellence", "Pedagogy of Good", "Beauty of Pedagogical Activity," etc. Works of the Academician I. Zyazyun have already become a classic of not only native but also world scientific and educational thought.

The analysis of recent researches and publications, which initiated the solution of this problem and on which the author relies. As associate and followers of I. Zyazyun: I. Bech, G. Vasyanovich, A. Kuzminsky O. Lavrinenko, O. Romanovsky and others note, - while looking for and respecting the truth, the scientist considered the problem of human nature in its spiritual, psychic, moral and aesthetic dimensions. He based this idea on the principles of the relationship between Man and the World, his inner self, his contemporary purpose and future.

The future lies in the hands of those people who see it in the other person "I" and perceive themselves as part of "us". "We all need each other" - from the speech of Pope Francis at the TED conference "Revolution of tenderness: about humanity and the future" on April 29, 2017.

Selection of previously unsettled parts of the general problem that is devoted to this article. The appeal to the Generation Theory methodology, developed by American scientists Neil Howe and William Strauss, opens up new perspectives on the problem of studying the heritage, awareness and development of the philosophical and pedagogical ideas of the Academic School of Science of I. Zyazyun, his associates and students. The basis of this theory is the values of people; their similarity, not age, forms and determines the generation as a group of people born in a certain age period who have experienced the influence of the same events and features of education with similar values.

Formulating the goals of the article (statement of the task). On the basis of research the author has identified the purpose of the article, which involves disclosing the essence of

the development of valuable experience of pedagogical skill of I. Zyazun in dimensions of the theory of generations.

Presenting main material. In defining the valuable experience, in the aspect of the Concept of Pedagogical Excellence, of I. Zyazyun, continuing to develop the ideas of his Teacher, the author of this article considers this concept as a dynamic change in the relationship of Man with the World, the transition from the socio-normative ("adult") level to the level of spiritual and value relationships, as the highest form of activity of the subject, manifestation of ability of personality to rise above the level of normative requirements; it is a process of conscious, creative, value-transforming activity. Thus, there was a need to consider the development of valuable experience of pedagogical mastery of I. Zyazun in terms of the theory of generations.

In one such cycle, there are four generations. Types of generations and historical cycle are interconnected. And each period in which a person's childhood goes by forms a certain type of generation. An average life expectancy - 80 years consists of four periods of duration ~ 20 years: childhood → youth → middle age → old age. Generation is a collection of people born every 20 years: baby boomers → generation X → generation Y → generation Z.

B. Strauss and N. Hove elaborated four types of generational archetypes that are repeated consistently in the rhythm of the cycle "Crisis - Awakening". In the "Fourth Transformation," the authors named these archetypes: The Prophet, the Traveler, the Hero and the Artist.

In an active age, when matured, people influence historical events, guided by the values on which they were formed as individuals. Generation is considered dominant or recessive, depending on the transformation that it has experienced in youth.

During the long-term study of the author regarding the evaluation of the dynamics of the development of valuable experience in the teaching skills of teachers of higher education institutions, during the training sessions at the Training and Consultation Center of ONPU "Pedagogical skill", it became possible to identify and specify the stages of successful behavioral change in the development of valuable experience of teachers of different Age: 1. Inaccuracy; 2. Considerations; 3. Preparation; 4. Action.

Conclusions from research and prospects for further developments. Having discovered the historicity of all social and economic changes, Academician I. Ziyuzun argued that the educators themselves were capable of influencing the future history. He constantly drew the attention of teachers to the fact that the teacher is an actor on the social and political scene; emphasized that the task of the teacher is to stimulate the humanism of people, and not to model them according to a single pattern similar to Pygmalion. Consequently, his integrity was nourished by ethical, aesthetic conviction, faith and advocacy of the ideals of Truth, Good and Beauty.

Trends in the development of valuable experience in pedagogical skill of I. Ziyuzun is based not only on factors that determine the professional functioning or adaptation of the teacher to the existing requirements of modern education, but on the peculiarities of the dynamic process of self-organization and self-development, on ethical, aesthetic beliefs, universal values, faith and standing on the ideals of the Truth, Good and Beauty by the educational community.

Ivan Zyazun, as the true Prophet, the teacher of teachers, was able to convey to educators of different generations a thought that pedagogical skill should be the central idea of Ukrainian pedagogy; he managed to bring together scientists of all ages who today aspires and retains the hope for the flowering of the Ukrainian Science and Education; by his own exam-

ple, by his own life he proved that any person at any time and in any historical epoch must stay a human, preserving and broadcasting true eternal universal human spiritual values.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасну педагогіку ХХІ століття неможливо уявити без таких дефініцій як: “Філософія освіти”, “Педагогічна майстерність”, “Педагогіка добра”, “Краса педагогічної дії” тощо. Праці академіка І.А. Зязюна вже стали класикою не тільки вітчизняної, а й світової науково-педагогічної думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Як зауважують соратники і послідовники І.А. Зязюна: І.Д. Бех, Г.П. Васянович, А.І. Кузьмінський О.А. Лавріненко, О.Г. Романовський та ін.,- шукаючи і шануючи істину, вчений розглядав проблему людської сутності у її духовному, психічному, морально-естетичному вимірах. Цю ідею він обґрунтовував на засадах взаємозв'язку Людини зі Світом, своїм внутрішнім “Я”, своїм сучасним призначенням і майбутнім. Адже жодна людина не є островом – автономним і незалежним “Я”, відокремленим від інших. Така постановка питання є невичерпною як з огляду науки, так і практики, оскільки людина за своєю природою є *амбівалентною*. З одного боку, вона творить історію, себе, з іншого – в ній закладені руйнівні сили, здатні нищити усе позитивне, добре, прекрасне. На останньому позначається те, що тривалий час відбувається процес відчуження людини від суспільства і суспільних інститутів від людини, очевидним стає факт деморалізації і дегуманізації суспільства, людських відносин [1, С. 3–15]. “Гідне майбутнє можна побудувати тільки разом, пліч-о-пліч з іншими. Все на світі взаємопов'язане. Щоб робити Добро, треба мати Пам'ять, Хоробрість і Творчість. Майбутнє людства не тільки в руках політиків, видатних лідерів або великих компаній. Так, вони дійсно несуть велику відповідальність. Але майбутнє, перш за все, в руках тих людей, які бачать в іншій людині її “Я” і сприймають себе, як частину “НАС”. Ми всі потребуємо один одного” – з промови Папи Римського Франциска на конференції TED “Революція ніжності: про людяність і майбутнє” 29 квітня 2017 року.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Звернення до методології “Теорії поколінь”, яку розробили американські вчені Нейл Хоув (англ. *Neil Howe*) і Вільям Штраус (англ. *William Strauss*) [10], відкриває нові ракурси у підході до проблеми вивчення спадщини, усвідомлення і розвитку філософсько-педагогічних ідей наукової школи академіка І.А. Зязюна, його соратників та учнів. Адже основою цієї теорії є саме цінності людей; їх схожість, а не вік. Формують і визначають покоління як групу людей, народжених у певний віковий період, що випробували вплив одних і тих же подій і особливостей виховання зі схожими цінностями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі досліджень автором виділено *мету статті*, яка передбачає розкрити сутність розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності І.А. Зязюна у вимірах теорії поколінь.

Виклад основного матеріалу. Зміна цінностей суспільства відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні і висуваються інші. Згадка про таке поняття як “покоління”, єдність і відмінності у процесі успадкування цінностей зустрічається вже в працях Платона. Починаючи з часів стародавніх греків, пізнання людської думки є особливим, коли учені знов і знов осмислюють і переглядають питання про предмет почуттєво-емоційного ціннісного буття Людини у Світі, соціальних

функцій, результатів цього пізнання і результатів заснованої на цих знаннях діяльності, цінностей суспільства. На думку І.А. Зязюна [2, С. 215], педагогічна дія, що спрямовується на розвиток особистості, стає можливою тоді коли вона ґрунтується на загально-людських духовних цінностях: "...необхідна побудова цілісного процесу набування знань, адекватних життю, побудова органічного комплексу гуманітарно-соціально-історичних, природничо-наукових і художніх дисциплін, об'єднаних єдністю гуманістичних смислів і духовно-моральних цілей".

Потреба в самоствердженні, самореалізації і саморозвитку супроводжувала І.А. Зязюна на всіх етапах професійного становлення і життєдіяльності. Як особистість з багатогранною обдарованістю Іван Андрійович пройшов складний життєвий шлях від учня і вихователя гірничо-промислового училища до ректора педагогічного інституту, Міністра освіти, директора-засновника академічного науково-дослідного інституту, відомого громадського діяча, науковця-педагога міжнародного рівня – дійсного члена НАПН України, доктора філософських наук, професора. Отже, до сутності і змісту феномену "Педагогічна майстерність" академік І.А. Зязюн прийшов не спонтанно. Потрібно було мати за плечима багаторічний досвід наполегливої й натхненної роботи, щоб осмислити його на високому теоретико-методологічному рівні. Визначаючи цю педагогічну категорію вчений писав: "педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі" [6, С. 30]. Аналізуючи різні теоретичні моделі розвитку навчальних закладів і підготовки педагогів у цих закладах, вчений дійшов висновку, що далеко не всі вони належним чином формують ціннісний досвід учителя [3, С. 209–222]. Тому й не дивно, що значна кількість педагогів акцентує увагу на знанні свого предмета, обмежує свій світогляд знаннями цього предмета, через що унеможливорюється масштабність, універсальність мислення, що породжує стереотипи, бездуховність тощо [1]. Натомість, сформований ціннісний досвід допомагає викладачу бути не лише виконавцем інституціональних, адміністративних і методичних розпоряджень і рекомендацій, але як професіоналу, здатному у виконанні педагогічних цілей, завдань виходити за межі програмових вимог. А вчитель, як відомо, завжди продовжується у своїх учнях...

Визначаючи *ціннісний досвід*, в аспекті Концепції педагогічної майстерності І.А. Зязюна, продовжуючи розвивати ідеї свого Вчителя, автор цієї статті розглядає дане поняття як *динамічну зміну відносин Людини зі Світом, перехід від соціально-нормативного („дорослого”) рівня на рівень духовно-ціннісних відносин, як вищу форму активності суб'єкта, прояв здатності особистості підніматися над рівнем нормативних вимог; це процес свідомої, творчої, ціннісно-перетворювальної діяльності*. Таким чином, й виникла необхідність розглянути розвиток ціннісного досвіду педагогічної майстерності І.А. Зязюна з точки зору теорії поколінь взагалі, та взаємодії у сучасному освітньому просторі – зокрема.

У 1991 році вийшла друком спільна книга Нейла Хоува і Вільяма Штрауса "Покоління" ("Generations"), яка переказує історію США як серію біографій різних поколінь, починаючи з 1584 року. У 1997 році світ побачила ще одна книга цих авторів "Четверте перетворення" ("The Fourth Turning"), де автори розвивають теорію і пишуть про чотирьох ступеневий цикл поколінь і повторювання моделей поведінки в історії. Автори назвали цю циклічність моделей перетвореннями (або періодами). Це стосується суспільних процесів, які "повторюються" кожні 80-90 років. За цей час суспільство проходить чотири етапи: *Підйом, Пробудження, Спад і Кризу*. Пояснимо їх [10].

Підйом – перше перетворення наступає після кризи та характеризується бажанням суспільства групуватися, об'єднуватися; соціальне в цей період переважає над індивідуальним. Суспільство впевнене в тому, чого воно хоче домогтися спільно, проте люди, які не залучені до цього руху, часто страждають від необхідності слідувати загальним для всіх правилам.

Пробудження – друге перетворення. Це період, коли інститути піддаються нападкам в ім'я особистої і духовної автономії. Як тільки суспільство досягає піку свого розвитку, людей раптово починає втомлювати дисципліна, і вони хочуть повернути собі індивідуальність. Молоді активісти дивляться на період Підйому як на епоху культурної і духовної бідності.

Спад – третє перетворення. Настрій цього періоду багато в чому протилежний Підйому: інститути слабкі та позбавлені довіри, відбувається процвітання індивідуалізму. Суспільство роз'єднане і хоче насолоджуватися життям.

Криза – четверте перетворення. Це період, коли інституційні структури зруйновані й створені знову для виживання нації. Громадянські влади приходять до здорового глузду, культура змінює напрямок і служить потребам суспільства, люди поступово починають усвідомлювати себе членами якоїсь більш великої групи.

За один такий цикл постають чотири покоління. Типи поколінь та історичний цикл взаємопов'язані. І кожен період, в якому минає дитинство людини, формує певний тип покоління. Середня тривалість життя – 80 років складається з чотирьох періодів тривалістю ~ 20 років: дитинство → молодість → середній вік → старість. *Покоління* – це сукупність людей, які народжуються кожні 20 років: *бебі-бумери* → *покоління X* → *покоління Y* → *покоління Z*. Кожне покоління переживає 4 перетворення: *Підйом* → *Пробудження* → *Спад* → *Кризу*.

Розглянемо характеристики поколінь з точки зору їх цінностей (часові інтервали є відносними) [9]:

- *Граничне покоління* (1900-1923) – працьовитість, відповідальність, майже релігійна віра в світле майбутнє, прихильність до ідеології, важливими цінностями є сім'я і сімейні традиції, домінантність і категоричність суджень;
- *Мовчазне покоління* (1923-1943) – відданість, дотримання правил, законів, повага до посади і статусу, честь, терпіння;
- *Бебі-бумери* (1943-63) – оптимізм, зацікавленість в особистісному зростанні та винагороді, в той же час колективізм і командний дух, культ молодості;
- *Покоління X* (1963-84) – готовність до змін, можливість вибору, глобальна інформованість, технічна грамотність, індивідуалізм, прагнення вчитися протягом усього життя, неформальність поглядів, пошук емоцій, прагматизм, надія на себе, рівноправ'я статей;
- *Покоління Y* або *покоління Миленіума* (1984-2000) – громадянський обов'язок і мораль, відповідальність, але при цьому наївність і вміння підкорятися, прагнення швидкої винагороди;
- *Покоління Z* (2000-2020) – нетерплячість, егоцентричність, несхильність до субординації, усіх вважають рівними, неуважність, “кліпове” мислення, різноманітні, але неміцні комунікації, толерантність, розвивається почуття справедливості.

Згідно з В. Штраусом і Н. Хоувом, покоління Y багато в чому схоже на молодь Граничного покоління. Особливо це стосується таких рис, як збільшення рівня залучення до громадянської активності, поліпшення поведінки і колективна впевненість у

тому, що це період руйнації старих суспільних інститутів та утворення нових правил існування.

В. Штраус і Н. Хоув конкретизували 4 види поколінських *архетипів*, які повторюються послідовно в ритмі циклу “Криза – Пробудження”. У “Четвертому перетворенні” автори назвали ці *архетипи*: *Пророк*, *Мандрівник*, *Герой* і *Художник*. Дамо змістовне пояснення їх сутності [5, 9]:

Пророк. Покоління пророків народжується під час завершення епохи Кризи, пожвавлення життя суспільства і консенсусу з приводу нового соціального порядку. Будучи дітьми пост-кризового періоду, Пророки досягають повноліття молодими ексцентричними оракулами Пробудження. У середині життя вони зосереджуються на моралі й принципах, а в кінці життя – на правах старійшин, керують черговою Кризою. Книги сильно вплинули на формування цінностей цього покоління. Цінності лицарських романів, пригод, перемог Добра над злом.

Мандрівник. Покоління Мандрівників народжується в епоху Підйому, у часи соціальних ідеалів і духовних пошуків, коли молоді люди люто критикують усталений порядок. Мандрівники ростуть незахищеними дітьми в період Пробудження, досягають повноліття в якості відчужених молодих людей епохи пост-Пробудження, стають прагматичними дорослими лідерами в Кризу і зустрічають старість після цього періоду з великим запасом життєвих сил.

Герой. Покоління Героїв народжується після Пробудження, під час Спаду, періоду індивідуального прагматизму, впевненості в своїх силах і невтручання. Герої ростуть і дуже оберегаються як діти пост-Пробудження, досягають повноліття молодими оптимістами, орієнтованими на інтереси групи, під час Кризи, стають енергійними і надзвичайно впевненими в собі дорослими та перетворюються в політично-могутніх людей похилого віку, що зустрічають чергове Пробудження.

Художник. Покоління Художників народжується після Спаду, під час Кризи, коли серйозні загрози спрощують соціальні і політичні складні схеми на користь суспільного консенсусу, установ, що займаються активною діяльністю, етики й індивідуальності, які принесені в жертву. Художників-дітей надмірно оберегають дорослі, зайняті Кризою, вони досягають повноліття соціалізованими пристосуванцями в пост-Кризовому світі, стають дорослими лідерами, орієнтованими на активну діяльність під час Пробудження, і перетворюються в розважливих людей похилого віку в епоху пост-Пробудження.

В активному віці, подорослішавши, люди впливають на історичні події, керуючись тими цінностями, на яких сформувалися як особистості. Покоління вважається *домінантним* або *рецесивним* в залежності від того перетворення, яке воно пережило в молодості. Однак, коли молоде покоління досягає повноліття і визначає свій колективний портрет, доросле покоління, протилежне першому, досягає свого піку. Покоління, формування яких відбувається в епохи криз та пробуджень, відносять до *домінантного* типу (*більш активних та незалежних*) – вони стають рушійною силою історичних подій. Натомість ті, що формуються в епохи підйому та спаду, вважають *рецесивним* типом (*залежних, пасивних*) – вони схильні адаптуватися до вже створених попередніми поколіннями суспільних умов.

Домінантні покоління характеризуються незалежною поведінкою і відіграють головну роль у формуванні епохи. Відповідно *Пророк* – епоха пробудження; *Герой* – епоха кризи. *Рецесивні покоління* виконують «залежну роль» у формуванні епохи. *Мандрівник* – Спад, *Художник* – Підйом.

Теорія поколінь має своїх послідовників та критиків. Зокрема, критикують узагальнення великих мас людей, нехтування індивідуальними особливостями, сімейними цінностями та стилем виховання. Навіть в одній країні люди одного віку могли жити й формуватися геть у різних соціальних умовах та мати, відповідно, різні переконання й цінності. Проте дослідження в різних країнах показують, що теорія таки працює. Її беруть на озброєння практики бізнесу – маркетологи і соціологи, – вдало застосовуючи характеристики поколінь для роботи з клієнтами та кадрами [5]. Одним із факторів формування світогляду покоління вважають розвиток технологій. Наприклад, величезний вплив на становлення останніх поколінь справили комп'ютерні технології. Отож, періодизація в США та в нашій країні відрізнятиметься на кілька років. Крім того, велике значення має місце та умови формування особистості – наближеність до технологій, можливість користуватися ними тощо. Тому людина, народжена у 1980-х роках, ще може відноситися до покоління X, а інша – вже до Y.

Теорію поколінь сьогодні широко використовують маркетологи, соціологи, економісти, психологи, управлінці. Адже, розгадавши таємницю відмінностей поколінь, можна “знайти ключик” до представників різного віку [9]. У педагогічній спільноті наразі працюють покоління, народжені в певні проміжки часу: бекі-бумери (1943-63), покоління X (1963-84), покоління Y або Міленіума (1984-2000) [5]. Покоління *Бекі-бумерів* отримало назву внаслідок післявоєнного вибуху народжуваності. Це покоління виросло в супердержаві та щиро вірило в могутність своєї країни; схильне до командної роботи в колективі та професійного оптимізму; ідейних людей, яких можна мотивувати нематеріальними засобами до додаткової роботи. Проте їм потрібно створити атмосферу стабільності й відчуття потрібності. Серед педагогів це люди пенсійного віку, найбільші працелюби.

Покоління X (“ікс”, або “невідоме покоління”) нині становить більшість педагогічних працівників, є найбільш активним прошарком педагогічної спільноти. Покоління “ікс”, на відміну від бекі-бумерів, схильних до колективізму, націлене на *індивідуальний успіх*. Люди “ікс” цілеспрямовані в кар’єрі та самостійні. Це так зване покоління “з ключем на шиї”, коли батьки багато працювали та привчали дітей до самостійності. “Ікси” формувалися в нестабільну епоху, тож звикли розраховувати лише на себе. Для педагогів цього покоління вступ до вишу і навчання стали колись серйозним кроком, початком професійного курсу, який вони будують протягом життя, часто й на одному робочому місці. Для “іксів” важливий розвиток – фінансовий та особистісний. У роботі, де відсутній фінансовий мотиватор, для них важливо розвиватися та навчатися. Часто під час праці вони не можуть спинитися та відпочити. Робота стає пріоритетом, їй приділяється більше уваги, ніж родині. При цьому всьому “ікси” не схильні жалітися, обговорювати робочі проблеми та дискомфортні ситуації з керівництвом.

Покоління Y (“ігрек”, або “міленіум”). У навчальних закладах наразі це *молоді спеціалісти*, які відносно нещодавно прийшли працювати. На відміну від своїх батьків, “ігреки” менш привчені до самостійності. “Ікси”-батьки були орієнтовані на розвиток дітей, тому “ігреки” є значно впевненішими у собі, ніж представники попередніх поколінь. Вони комунікативні, схильні до співпраці і водночас прагнуть швидких результатів. У професії не вмотивовані на віддалену перспективну кар’єру, адже вважають, що часи швидко змінюються. Їм важко працювати за ідею, вони потребують швидкого результату, бажано фінансового. А якщо не фінансового – то позитивної оцінки, зворотного зв’язку тощо. Люблять фіксувати кожне маленьке досягнення, інформувати про свої професійні успіхи в соцмережах. І все ж робота часто не є життєвим пріоритетом “ігреків”: вони бажують адекватного балансу між роботою та особистим життям, тому,

коли їх навантажують позанормово, вміють казати “ні”. Особистісна самореалізація для “ігреків” – важливіша, ніж професійна. Зміна роботи для цього покоління не є катастрофою. Важливою для “ігреків” є трудова етика. На роботі вони:

- цінують вільну атмосферу та стиль спілкування;
- менш розуміють ієрархію, ніж попередні покоління;
- не соромляться говорити про проблеми або дискомфорт на робочому місці керівникові, вважаючи це співпрацею, а не жалобою;
- не люблять постійного контролю, а тому, певним чином, ними складніше керувати, аніж “іксами”.

“Ігреки” багато грали в дитинстві. З цієї причини робота для них – завдання, з яким треба впоратися, щоб вийти на новий рівень, як у грі. Тому професійне навчання для “ігреків” також має бути грою, де переважають інтерактивні методи, тренінги, ділові ігри, конкурси тощо [5].

Нинішнє покоління учнів, народжених після 2000 року, є поколінням “зет”. Більшість педагогів наголошують на проблемах з увагою у сучасних підлітків. Є дослідження, які показують, що сучасний учень може концентруватися на чомусь лише 8 секунд, що значно менше, ніж у представників попередніх поколінь. Зворотній погляд на цю проблему полягає в тому, що *такі особливості уваги є не погіршенням психічної функції, а трансформацією*, спричиненою історичними умовами. Адже представники цього покоління зростають у світі, де інформаційні можливості безмежні, а от часу не вистачає. Тож їхні психічні процеси адаптуються до необхідності дуже швидко оцінювати та фільтрувати великі обсяги інформації. Вони швидко переключаються з однієї сторінки в соцмережах на іншу, переходячи за посиланнями; вміють читати інформацію “діагонально”, не заглиблюючись.

З неуважністю пов’язана й інша особливість пізнавальної сфери “зетів” – так зване *кліпове мислення*. Це коли інформація сприймається краще, якщо вона яскрава та невелика за обсягом, немов реклама в телевізорі. Тому учні погано сприймають тексти з лінійно-послідовною логікою викладення та ліпше – інформацію, подану дозовано, невеликими обсягами, з візуальними образами та графікою. Зрозуміло, що традиційне навчання з вимогами фундаментальних та системних знань з предметів не адаптоване до особливостей покоління “зет”.

Згідно з теорією поколінь, зети повторюють за циклом “мовчазне покоління”, яке формувалося до Другої світової війни, чие дитинство прийшлося на епоху війни та репресій. Зетів якщо й можна назвати мовчазним поколінням, то лише через перевагу віртуального спілкування над реальним. Через соцмережі вони знаходять собі друзів по всьому світу. Але в контактах у дитини може бути кілька сотень друзів, яких додати так само легко, як і видалити. Тому їхні *комунікації різноманітні, але неміцні* – і в дружбі, і в особистих стосунках. Водночас “зетам” властива *толерантність*. У них друзями можуть бути люди різного статусу та значення:

- директор школи, пости якого вони постійно “лайкають”;
- публічні люди, до яких вони самі “зафрендились”;
- абсолютно невідомі, випадкові люди.

У такій нерозбірливості “зети” не вбачають нічого загрозливого. Їхнє особисте життя достатньо прозоре – вони діляться подробицями свого життя в мережі, не вбачаючи у цьому проблеми. Кордони між особистим та публічним у цього покоління розмиті.

“Зетам” не доводилось, як поколінню “ікс”, тиждень чекати на улюблений мультик. На відміну від поколінь, яким дарували омріяні іграшки раз на рік, у Z багато

ляльок та іграшок, дорогих і дешевих. Ці діти нетерплячі та вимагають швидкого результату. Через переважаючу дитиноцентричність у їх вихованні в сучасних родинях це покоління ще називають “ЯЯЯ”. Доступність інформації, розширення – хай і віртуальне – кордонів зумовлює думку дітей “зет” про майже безмежні можливості. Це відображається у самооцінці та вмінні наполегливо домагатися виконання своїх бажань. “Зети” не схильні до субординації, усіх вважають рівними. Часто на рівності поколінь будується і домашня система виховання. Тому покоління “зет” ближче до батьків, аніж попередні покоління.

Батьки-“ігреки”: полюбляють гратися і розважатися зі своїми дітьми; «балують» дітей, хвалять та підвищують їх самооцінку, навіть за мінімальних зусиль. Тож педагоги стикаються з тим, що діти не розуміють необхідності тримати дистанцію, притаманну традиційній системі навчання, підкорюватися чийсь вимогам тощо. “Зети” дотримуються правил, якщо чітко розуміють їх мету або мають внутрішню потребу у цьому. “Зети”, як ніхто інший, потребують ігрових підходів. Також їх варто частіше хвалити – “лайкати” оцінками або нагородами. *На заняттях необхідно* інформацію – подавати переважно графічно; завдання – конкретні; лекції – зведені до мінімуму.

На думку Г.В. Колесової [5] існує тенденція до того, що “зети” будуть більш соціально відповідальними, ніж попередні покоління. Життя у вирі новин спонукає дітей співпереживати, розвиває почуття справедливості – вони відповідально ставляться до усвідомлення своєї ролі у суспільстві. Їхнє небажання жити в обмеженнях і графіках, за прогнозами футурологів, сприятиме тому, що багато з них стануть людьми вільних професій, розроблятимуть нові технології, працюватимуть онлайн. Рішення щодо вибору друзів, коханих або лідерів держави, не будуть нав’язані кимось, а здійснюватимуться за покликом серця.

Протягом багаторічного дослідження автора щодо оцінювання динаміки розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів, в період проведення занять з підвищення кваліфікації у навчально-консультаційному центрі ОНПУ “Педагогічна майстерність”, стало можливим виявити та конкретизувати *етапи успішної зміни поведінки* щодо розвитку ціннісного досвіду викладачів різного віку: 1. *Непомітність*; 2. *Міркування*; 3. *Підготовка*; 4. *Дія*.

У цілому, основні глибинні настановлення та цінності особистості, що пов’язані з ними, *змінити складніше, ніж буденні звички*. Окрім того, має велике значення відповідна поведінка людини, система її ціннісних орієнтацій, приналежність до відповідного покоління. У викладачів, які вже відрізнялися досить розвинутим умінням співпереживати, наочіння створенню зворотного зв’язку щодо якості власної роботи чи *налаштування себе на потреби студентів*, відбувалося досить легко, оскільки проявлялися здібності, які вже були сформованими.

Програми семінарів з розвитку педагогічної майстерності для викладачів вищих технічних навчальних закладів з різним досвідом роботи та викладачів різного віку надають можливості практикуватися у збагаченні ціннісного досвіду, обміну поглядами та ставленнями, порозуміння з представниками інших поколінь та самопізнання за допомогою чітко сфокусованих імітаційних ігор, ситуацій. Вони є цілковитим початком підвищення розвитку педагогічної майстерності. Такі заняття можна розглядати як варіант груп “емпатійного професійного спілкування викладачів” у режимі реального часу, щось на кшталт “групи підтримки та інструктажу”. Адже своєрідність педагогічної діяльності полягає в тому, що педагог завжди творить на живому “людському матеріалі”, втілення його задумів пов’язане із безпосередньою взаємодією з людьми – склад-

ною внутрішньою роботою на ґрунті багатоступеневого емоційного усвідомлення ціннісного досвіду [8, С. 58–68]. Викладачі ОНПУ, які підвищують кваліфікацію у Навчально-консультаційному центрі “Педагогічна майстерність” ОНПУ відвідують заняття кожен тиждень протягом навчального року та проводять інтерактивні міні-заняття з педагогічної майстерності для колег на основі практичних навичок організації педагогічної дії та ціннісного досвіду, продовжуючи втілювати у життя ідеї І.А. Зязюна про те, що гуманізоване суспільство вимагає здатності особи обирати цінності й правила поведінки, що не ламають звичні суспільні норми, а збагачують культурно-ціннісний досвід людства.

Іван Андрійович Зязюн ініціював створення 26 центрів педагогічної майстерності, під його керівництвом захищено 21 докторська і 19 кандидатських дисертацій з проблем педагогіки і психології професійної освіти [4]. І сьогодні вже його соратники, послідовники, учні доводять тезу про те, що “Культура і Людність висвітлюють красу, неповторність особистості в реальній і потенційній формі”.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Збагнувши історичність усіх суспільних та економічних змін, академік І.А. Зязюн аргументовано заявляв, що саме освітяни здатні впливати на майбутню історію. Він постійно звертав увагу педагогів на те, що вчитель – це актор на суспільній і політичній сцені; що завданням педагога є стимулювання гуманізму людей, а не ліплення їх за єдиним шаблоном подібно до Пігмаліона. Отже, його сумлінність живилася етичним, естетичним переконанням, вірою і відстоюванням ідеалів Істини, Добра і Краси.

1. Сутність розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності І.А. Зязюна у вимірах теорії поколінь відповідає природі “живої організації”, яка віддзеркалюється та розвивається у логіці динамічних і малопередбачуваних, хаотичних процесів у сучасному суспільстві.

2. У цій концепції, наприклад, процеси зміни домінантних особливостей поколінь з точки зору їх цінностей не стільки патологічні, скільки нормативні, що ведуть до зростання і розвитку “порядок через хаос”.

3. Дані процеси в сучасному освітньому просторі, як складової суспільного відкритого простору, є конструктивними. Вони сприяють розвитку освіти зокрема і суспільства у цілому.

4. Відповідно, даний підхід щодо розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності відповідає формі і способу організації психопедагогічної допомоги, яка ґрунтується на закономірностях самоорганізації і саморозвитку динамічних людиномірних систем.

5. Розвиток ціннісного досвіду педагогічної майстерності проходить етап серйозних поколінських трансформацій в умовах непередбачуваного, динамічного, багатозначного сучасного освітнього простору. Особливості та відмінності пізнавально-психологічної сфери сучасних учнів – покоління “зет” – закономірне явище, що характеризує загальні тенденції.

6. Продуктивна реалізація підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів має спиратися на закономірності теорії поколінь. Різні “стартові умови” викладачів на таких семінарах мають низку переваг. Одне з них – організація семінарів з розвитку педагогічної майстерності, під час якого педагоги створюють професійне психопедагогічне освітянське середовище, викладачі – трансформують його під нові завдання сучасного освітнього простору. Програми семінарів з розвитку педагогічної майстерності для викладачів вищих навчальних закладів з різним досвідом роботи та різного віку надають можливості практикуватися у збагаченні ціннісного досвіду, не тільки обмінюва-

тися поглядами та ставленнями, але й сприяють порозумінню з представниками інших поколінь, сприяють професійному самопізнанню та саморозвитку.

7. Тенденції розвитку ціннісного досвіду педагогічної майстерності І.А. Зязюна ґрунтуються не стільки на чинниках, що визначають професійне функціонування або адаптацію педагога до наявних вимог сучасної освіти, скільки на особливостях динамічного процесу самоорганізації і саморозвитку, на етичних, естетичних переконаннях, загальнолюдських цінностях, вірі та відстоюванні ідеалів Істини, Добра і Краси освітянською спільнотою.

Іван Андрійович Зязюн, як істинний Пророк – Учитель учителів, зумів донести до освітян різних поколінь, що педагогічна майстерність має бути центральною ідеєю української педагогіки; зумів об'єднати науковців різного віку, хто й сьогодні прагне й зберігає надію на розквіт Української Науки і Освіти; власним прикладом, власним життєвим шляхом довів, що будь-яка людина у будь-які часи і у будь-які історичні епохи має залишатися людиною, зберігаючи і транслюючи справжні одвічні загальнолюдські духовні цінності.

Список літератури:

1. *Васянович Г.П.* Філософсько-педагогічні ідеї у Я-концепції Академіка Івана Зязюна / Г.П. Васянович // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – Вип. 42 (46) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. : «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 14-15 травня 2015 р. – С.3-15.

2. *Зязюн І.А.* Освітні парадигми в контексті філософських ідей / Іван Андрійович Зязюн / Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова – Київ : Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 2003. – Вип. № 5. – С. 213-226.

3. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічного світогляду / Іван Андрійович Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал. За ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. – Київ-Ченстохова : Видавництво Вищої педагогічної школи у Чехонстові, 2004. – Вип. 6. – С. 209-222.

4. *Штома Л.Н.* Іван Андрійович Зязюн : Педагог. Вчений. Філософ : біобібліогр. покажчик / [упоряд. Штома Л.Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало] ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – 3-є вид., перероб., допов. – К. : Богданова А.М., 2013. – 182 с.

5. *Колесова Г.В.* Хто такі «ікси» та «ігреки» і як їм порозумітися з «зетами» [Електронний ресурс] / Ганна Володимирівна Колесова // Педрада. Портал освітян України. – 15 березня 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisya-z-zetami?ustp=F&utm_medium=letter&utm_source=letternews&utm_campaign=le

6. *Зязюна І.А.* Педагогічна майстерність : Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.

7. *Семенова А.В.* Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії : монографія / Алла Семенова – Одеса : Бондаренко М.О. – 2016. – 436 с.

8. *Семенова А.В.* Емоційне усвідомлення як конструкт оцінювання динаміки розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих технічних навчальних закладів: психопедагогічний підхід. / А.В. Семенова. / Теорія і практика управління соціальними

системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків : НТУ „ХПІ”, 2014. – № 4. – С. 58-68.

9. Стець Н. Коротко про теорію поколінь [Електронний ресурс] / Надія Стець // “Теорія бізнесу”. – 30 вересня 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.business-territory.com/articles/korotko-pro-teoriyu-pokolin>.

10. Strauss W. *Generations : The History of America’s Future, 1584 to 2069* / William Strauss, Neil Howe. – New York : Morrow, 1991. – 538 p.

References:

1. Vasjanovych Gh.P. (2015) *Filosofsjko-pedagoghichni ideji u Ja-koncepciji Akademika Ivana Zjazjuna* [Philosophical and pedagogical ideas of self-concept Academician Ivan Zyazyuna], S. 3-15. [in Ukrainian].

2. Zjazjun I.A. (2003) *Osvitni paradyghmy v konteksti filosofsjkykh idej.*, [Educational paradigms in the context of philosophical ideas], Vyp. No 5, S. 213-226, [in Ukrainian].

3. Zjazjun I.A. (2004) *Filosofija pedagoghichnogho svitoghljadu* , [Philosophy teaching philosophy] Kyjiv, S. 209-222. [in Ukrainian].

4. Ivan Andrijovych Zjazjun (2013), *Pedagogh. Vchenyj. Filosof.*, [Scientist. Philosopher: biobibliohr. Shew-chick], Kyjiv.: 182 s, [in Ukrainian].

5. Kolesova Gh.V. *Khto taki «iksy» ta «igrek» i jak jim porozumitysja z «zetamy»* [Who are the "iksy" and "Igrek" and how they come to terms with "Zetham"] [Elektronnyj resurs], Rezhym dostupu do resursu: https://www.pedrada.com.ua/article/1236-qqq-17-m3-15-03-2017-hto-tak-ksi-ta-greki-yak-m-porozumtisyzzetami?ustp=F&utm_medium=letter&utm_source=letternews&utm_campaign=le, [in Ukrainian].

6. Zjazjun I.A. (1997) *Pedagoghichna majsternistj* [Teaching skills] K.,349 s. [in Ukrainian].

7. Semenova Alla. (2016) *Cinnisnyj vymir dosvidu sub'ektiv pedagoghichnoji diji : monohrafija* [Valuable measurement experience teaching subjects steps: monohrafiya] Odesa., 436 s. [in Ukrainian].

8. Semenova A.V. (2014) *Emocijne usvidomlennja jak konstrukt ocinjuvannja dynamiky rozvytku pedagoghichnoji majsternosti vykladachiv vyshhykh tekhnichnykh navchaljnykh zakladiv: psykhopedagoghichnyj pidkhid* [Emotional awareness construct a dying assessment of pedagogical skills of teachers of higher technical educationaling: psyhopedahohichnyy approach], Kharkiv : NTU „KhPI”, S. 58-68. [in Ukrainian].

9. Stecj N. (2015) *Korotko pro teoriyu pokolinj* [Brief theory generations], [Elektronnyj resurs], Rezhym dostupu do resursu: <http://www.business-territory.com/articles/korotko-pro-teoriyu-pokolin> , [in Ukrainian].

10. Strauss W. (1991) *Generations : The History of America’s Future, 1584 to 2069* , [Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069] New York : Morrow., 538 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 16.06.2017